

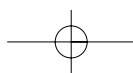
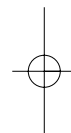
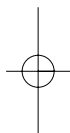
BARN TILL MISSBRUKANDE FÖRÄLDRAR

Med rätt att vara barn

RAPPORT

BARN TILL MISSBRUKANDE FÖRÄLDRAR

Med rätt att vara barn

HELENA KARLSSON & MORGAN ÖBERG

© IOGT-NTOs Juniorförbund, Helena Karlsson
och Morgan Öberg 2004

ISBN 91-85357-00-6

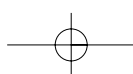
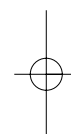
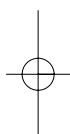
Form: Morgan Öberg

Tryck: GTC Print AB, Luleå 2004

IOGT-NTOs Juniorförbund, Box 12825, 112 97 Stockholm

E-post: info@junis.org Telefon 08-672 60 70

Förord.....	7
Att bli av med en tung ryggsäck	8
Sammanfattning	13
Bakgrund	14
Hur har barnen det?	17
Hur kan vi hjälpa barnen?	25
JUNIS stöd till de glömda barnen	31
Stödgruppsenkäten	33
Litteratur och källor	40

Med den här rapporten vill vi ge en lägesbild av tillgången av stödgrupper för barn med missbrukande föräldrar. Det har vi gjort genom att tillfråga alla kommuner om de har stödgrupper.

Vi har också velat ge en bild av situationen som den här gruppen lever i och vad samhället kan göra.

**Carina Eriksson
ordförande i IOGT-NTOs Juniorförbund**

Att bli av med en tung ryggsäck

– Hjälp, vilken förvirrad och klen människa jag hade varit om jag inte hade haft stödgruppen!

Åsa ser nästan rädd ut när hon försöker föreställa sig hur hennes liv sett ut om hon som tonåring inte fått vara med i en grupp för barn till missbrukare. Idag är hon 20 år och kan se tillbaka på hur det var.

– När jag var liten trodde jag att alla pappor var som min pappa, som drack mycket. Han bladdrade, ville dansa. Helt plötsligt blev det en obehagskänsla. Det var jättedrygt att pappa var ”konstig”.

När Åsa insåg att hennes pappa var annorlunda började hon skämmas, hon ville inte berätta för kompisarna. Pappan drack i perioder,

och det kändes svårt att förklara hur det var. Han drack inte jämt, men det var på ett tvångsmässigt sätt.

– Mina kompisar såg ju pappan som bakade chokladtårter på min födelsedag. De kunde inte tänka sig att han kunde vara på ett annat sätt också.

Åsas mamma visste dock hur det var. Föräldrarna hade skilts och mamman insåg till slut att hennes man var alkoholist, även om hon också först förnekat verkligheten. Mamman hörde talas om att det fanns en stödgrupp för barn till missbrukare. Åsa hade också sett lappar om gruppen uppsatta i skolan, men inte tänkt att det gällde henne.

– Mamma pushade mig att gå dit, berättar Åsa.

Men det första besöket i gruppen gick inget vidare. Allt kändes fel och Åsa kunde inte alls hålla med om att hennes pappa var alkoholist. I gruppen fanns också deltagare som hon redan kände.

– Jag var ju en pajas. Om skolans

coolaste tjej satt där kunde jag inte sitta och böla...

Året efter gick det bättre. Nu var Åsa 14 år och den här gången stämde allt. Hon och de andra tjejerna blev omedelbart vänner, en av dem är än idag Åsas stora stöd.

– Det var så underbart! Vi gick till gruppen direkt efter skolan och vi ville aldrig gå hem...

Vi pratade mycket om det där med skuld och skam. Och här sa ingen "nämen, din pappa är väl inte sådan". Man slapp förklara och dra hela historien.

Gruppen var i kommunens regi, med två vuxna ledare som höll i träffarna.

– En gång fick vi göra små askar och skriva små lappar med snälla saker om varandra. Sedan fick man "sina" lappar och lägga i asken. Jag har kvar asken och brukar läsa lapparna ibland..., ler Åsa.

Tillsammans med tjejerna kunde

Åsa vara på ett annat sätt än vanligt. Lärarna i skolan såg Åsa som den spralliga tjejen som pratade mycket.

– I gruppen kunde jag vara liten och rädd. Jag och min vän Sofia brukade säga att vi var som Nasse och Tiger. I vanliga fall var jag Tiger men i gruppen blev jag Nasse. Sofia däremot var alltid Nasse, men i gruppen blev hon Tiger.

När Åsa minns tillbaka på det år som hon gick i gruppen så är det bara härligt. Men det var också mycket gråt och smärta.

Men det är inget farligt, menar Åsa.

– Det är tvunget att det blir smärtsamt. Det måste ju komma ut. Vi kunde peka på känslan och ge den ett namn.

Åsa tycker att vuxna borde våga fråga barn hur de har det, våga "lägga sig i". Att hålla tyst gör bara saken värre.

– Man bör lita på sin känsla om att något är fel, inte vänta på kon-

"Vi kunde peka på känslan och ge den ett namn"

kreta "bevis" som att man skär sig i armen. Jag tycker inte att man ska vara rädd för att göra en anonym anmälan till socialen. Om man inte gör det, bör man fundera på om det beror på omtanke om barnet eller ens egen rädsla...

Det är nu fem år sedan Åsa var med i stödgruppen. Men det hon fick med sig bär hon inom sig varje dag. Det är en process som hela tiden fortsätter.

– Jag har framförallt fått med mig ett sätt att tänka, och jag ser mitt eget beteende. Jag tar väldigt mycket ansvar. Jag har så många axlar som jag erbjuder andra: "luta dig här, luta dig här". Men jag vill helst inte vara till besvär och be att få någon annans axel att luta mig mot.

Inte minst har hon lärt sig att hantera den där gamla skulden. Att prata om pappa med andra har alltid varit svårt.

– Det finns en liten röst som säger "om jag pratar så sviker jag honom". Men nu kan jag säga: "Tyst!" till rösten. Jag har rätt att må bra även om pappa inte gör det!

– Jag har insett att min pappa inte kan ge mig allt jag behöver. Men jag kan skaffa andra "pappor".

Åsa är idag engagerad i att jobba

mot alkoholens negativa sidor, bland annat som medlem i UNE. Hon uppmanar politiker att tänka efter vilka signaler de skickar ut.

– Om man säger "kör in spriten bara, ta in så mycket ni vill i landet" – vad säger det?! Om man istället har en restriktiv politik så visar det att det finns något vajsning med alkohol. Med den politik vi har idag så kommer konsumtionen att öka och det kommer bli ännu svårare att hjälpa alla barn. Det bör vara en fet

begränsning – inget himla lördagsöppet!

Och att det ska finnas stödgrupper i alla kommuner är en självklarhet. Att det är så få av de 200 000 barn som lever med missbruk som idag är med i grupper, gör Åsa

upprörd.

– Jag blir så förbannad när jag hör att min gamla gruppleddare i Ludvika varje år får gå och tigga till sig pengar för att verksamheten ska kunna fortsätta..! Det borde vara så att andra kom och gav henne pengar och sa "varsågod".

Det är självklart att det är värt att satsa pengar på de här barnen, menar hon.

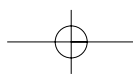
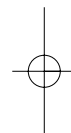
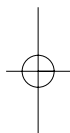
– Vi ska väl stärka unga människor så att de slipper släpa på sin tunga ryggsäck?!

"Med den politik vi har idag så kommer konsumtionen att öka och det kommer bli ännu svårare att hjälpa alla barn."

Åsa uppmanar:

- **Utbilda lärare, redan på lärarhögskolan, om barn till missbrukare och hur man kan stötta dem.**
- **Våga prata om alkohol med barn!**
- **Prata inte nedlåtande om missbrukare, "De är svaga människor som får skylla sig själva". Den attityden gör att barnen skäms ännu mer.**
- **Glöm inte att missbruk finns överallt. De som sitter på parkbänken är bara en liten del.**

1. SAMMANFATTNING

Det finns omkring 200 000 barn som växer upp i familjer med missbruk enligt Socialstyrelsens beräkningar. Ungefär 400 000 personer är alkoholberoende i Sverige, och många av dessa är föräldrar.

IOGT-NTOs Juniorförbund skickade i mars ut en enkät till alla Sveriges kommuner för att försöka ta reda på vilket stöd missbrukarnas barn får idag. Vi frågade om det finns stödgrupper för barn till missbrukare och om det fanns annat stöd.

Resultatet visar bland annat:

- **253 kommuner svarade (87 procent) på enkäten**
- **57 procent uppgav att de hade stödgrupper, 43 procent uppgav att de inte hade stödgrupper**
- **Bara en kommun svarade att de inte visste om det fanns en stödgrupp eller inte**
- **Stödgrupperna finns framförallt i kommunal regi**

IOGT-NTOs Juniorförbund tycker det är positivt att många kommuner har stödgrupper. Det är nu viktigt att ekonomin säkras så att det blir en kontinuitet och utveckling av verksamheten.

Barn till missbrukare blir i stor utsträckning föräldrar åt sina egna föräldrar. Barnen får sällan vara de barn de egentligen är och bär ofta med sig känslor av skam och skuld. Missbruket hålls hemligt och för att vara lojala med sina föräldrar berättar de inget om sin situation. Många vuxna barn till alkoholister får problem senare i livet, exempelvis eget missbruk. Att i ett tidigt skede stötta dessa barn är ett sätt att hjälpa barnen att bli trygga människor, och att förebygga framtida missbruk.

Vuxna i barnens omgivning måste ha kunskap om barn till missbrukare och kunna erbjuda stöd i bland annat skola och på fritiden. Stödgrupper är en mycket bra metod för att ge barnen möjlighet att se att de inte är ensamma, och tillfälle att bearbeta sina upplevelser och känslor.

IOGT-NTOs Juniorförbund kräver att alla kommuner ska ha stödgrupper för barn till missbrukande föräldrar.

2. BAKGRUND

Det finns idag omkring 200 000 barn som växer upp i familjer med missbruk, enligt Socialstyrelsens beräkningar. Antagligen finns det fler – mörkertalet är stort eftersom missbruk är något som oftast hålls hemligt.

Den utveckling som vi ser av alkoholvanorna i Sverige pekar på att vi kommer att få fler och fler barn till missbrukare. År 2002 beräknades den totala alkoholkonsumtionen till 9,9 liter ren alkohol om man räknar med även den oregistrerade alkoholen (inklusive resandeförsäljning, hembränning och smuggelalkohol). (CAN:s Drogutvecklingen i Sverige – Rapport 2003) Sedan 1988 har alkoholförsäljningen ökat med 19 procent.

Det är också fler kvinnor som dricker alkohol, och deras dryckesmönster liknar alltmer männens. Det blir således allt fler mammor som har alkoholproblem.

Under lång tid tycktes barnen i familjer med missbruk vara bortglömda, såväl i behandling som i samhällsdebatten. På senare år har myndigheter och frivilliga organisationer alltmer uppmärksammat situationen för dessa barn. Det finns mycket litteratur, en hel del forskning i ämnet och frågan lyfts i massmedia.

Man talar idag om att missbruk är något som påverkar hela familjen, och att hela familjen därmed också har rätt till hjälp.

Det är mycket positivt att ”de glömda barnen” nu är mindre bortglömda i forskning och debatt. Men det finns fortfarande mycket kvar att göra för att barnen i praktiken ska få det stöd de är värda och har rätt till. Det krävs också mycket för att förebygga att fler barn drabbas i framtiden.

VARFÖR SKA JUST VI BRY OSS?

IOGT-NTOs Juniorförbund, JUNIS, baserar sin verksamhet på principen att alla människor har lika rätt till frihet, personlig utveckling och lycka. Vi vill arbeta för att alla – oavsett ålder, kön, religion – ska få ett bättre liv. I de så kallade grundsatserna för IOGT-NTO-rörelsen står även att vi vill att samhället ska planeras utifrån människans behov av gemenskap och trygghet. Vi vill påverka opinion och

beslutande organ i samhället för att i största möjliga utsträckning begränsa skadeverkningarna av alkohol, narkotika och andra beroendeframkallande medel. Vi vill hjälpa alkohol- och narkotikaskadade till rehabilitering och bättre levnadsvillkor.

Allt detta gäller självklart även barnen, som är IOGT-NTOs Juniorförbunds främsta prioritet.

IOGT-NTOs Juniorförbund har fyra så kallade profilfrågor, varav en handlar om drogfrihet.

Vi vill ge barnen alla skäl vi kan, så att de själva vill välja att leva drogfritt. Vi tycker att alkohol, narkotika och andra gifter skadar både människa och samhälle. I våra möten med barn berättar vi vad som händer när man använder olika droger. Mot slutet av den här rapporten beskriver vi mer om JUNIS verksamhet, och på vilket sätt vi kan stötta barn till missbrukare.

FN:s konvention om barns rättigheter säger bland annat:

- Barn har rätt att överleva och att utvecklas (artikel 6)
- Barn har rätt till båda föräldrarna och rätt att få växa upp i en trygg familjemiljö (artikel 9)
- Barn har rätt att skyddas mot fysiskt eller psykiskt våld och mot vanskötsel (artikel 19)
- Barn har rätt till lek, vila och fritid samt till kulturella och konstnärliga aktiviteter i takt med barnets ålder (artikel 31)
- Barn som har utsatts för alla former av övergrepp och utnyttjande har rätt till fysisk och psykisk rehabilitering samt social återanpassning (artikel 39)

Tyvärr är dessa punkter långt ifrån verkligheten för många barn. Alkohol och föräldrars missbruk är en av de bidragande orsakerna till att barn far illa och att deras rättigheter kränks.

FAKTA

o Ca 10 procent av Sveriges vuxna befolkning har missbruks- eller beroendeproblem.

Ungefär 400 000 personer är alkoholberoende. Ca 1 miljon människor utvecklar alkoholberoende någon gång under sitt liv.

o Cirka 18 procent av männen och 12 procent av kvinnorna dricker på en nivå som medför ökad risk för skador och olyckor.

o Cirka 13 procent av männen och 6 procent av kvinnorna beräknas ha uttalade problem med alkohol och/eller andra droger. En majoritet av dessa är så kallade dolda missbrukare som har både familj och arbete.

o Var fjärde svensk har någon i sin omedelbara närhet som har alkoholproblem.

Källa: Alna riks

3. HUR HAR BARNEN DET?

EN FAMILJ MED FOKUS PÅ FÖRÄLDRARNA

Varje barns upplevelser av att växa upp med missbruk är naturligtvis unika. Men det finns många upplevelser och känslor som de flesta kan känna igen sig i. Det visar bland annat flera studier samt erfarenheterna av olika sorters stödprogram för barn och ungdomar från missbruksfamiljer.

Ett kännetecknande drag för en familj där det finns missbruk är att de vuxna på olika sätt brister i att tillgodose barnens behov. Ett gott föräldraskap kräver fysisk och psykisk närvaro och tillgänglighet. En kemiskt påverkad, beroende förälder har inte den närvaron och tillgängligheten. Det har inte heller den förälder som är inne i ett eget så kallat medberoende.

Ett missbruk kan liknas vid att ha en "påse över huvudet" som hindrar föräldern från att se och samspela med barnet. Både den förälder som missbrukar och den nyktra föräldern kan känna stor skuld över vad man utsätter barnet för, en skuld som man försöker bli av med genom att förneka missbruket. Förnekelsen blir ett sätt att försvara sig mot den ångest som skulle väckas om föräldrarna verkligen såg hur barnet mår.

Margaret Cork gjorde på 1960-talet en undersökning som bygger på 115 intervjuer med barn till alkoholister. I sin bok "De glömda barnen" konstaterar hon att det som mest påverkade barnen var disharmonin i familjen – som bråk och gräl – inte själva alkoholkonsumtionen.

I en familj med missbruk tenderar föräldrarnas intresse att fokusera på dem själva, skriver Margaret Cork. Även om bara den ena föräldern dricker, blir den andre vuxne upptagen av att handskas med alkoholismen. Barnet påverkas alltså inte bara av den förälder som dricker, utan även av den förälder som inte dricker (om en sådan finns) och familjens sätt att fungera – eller inte fungera.

Barnen blir ofta "föräldrar" åt sina egna föräldrar och får inte alltid vara de barn de faktiskt är.

En central del i familjens sätt att hantera alkoholismen är ofta att

till varje pris skydda familjehemligheten. Även barnen kan dras in i detta och hela vardagen kan komma att handla om att hantera de situationer som är konsekvenser av missbruket. Vad ska man svara när en släkting ringer och vill prata med mamma som ligger full i soffan? Vem ringer och sjukanmäler pappa till jobbet? Vem tar hand om småsyskonen som måste i säng när mamma grälar med pappa? Nu måste hemmet städas och flaskorna gömmas undan så att ingen märker att inte allt är bra.

Den finns en hög stressnivå i en familj med missbruk vilket bland annat påverkas av att det ofta finns konflikter och att så mycket i tillvaron är oförutsägbart, skriver Thomas Lindstein i "Vändpunkten – att arbeta med barn till alkoholister". För barnet kan det kännas som om allt helt plötsligt kan explodera. De rutiner som är hör ihop med ett väl fungerande familjeliv (exempelvis att föräldrarna väcker barnen på morgonen, regelbundna mattider, rutiner för hygien, gränssättning och regler) kan ofta brista när missbruket styr familjen. Barnet får ägna sig åt att gissa och tolka vad det är som gäller. De vuxnas sinnestillstånd avgör villkoren för hela familjen.

Psykologen Birgitta Rydén beskriver sina erfarenheter av barn till alkoholister i boken "Barn och alkohol". Förutom skuld känslor, aggressioner, känsla av otrygghet och bristande tillit, fann hon även att barnen har för tidigt utvecklad ansvars känsla och duktighet.

Föräldrar i missbruksfamiljer är inga "dåliga människor", som medvetet vill sina barn illa. Anna-Bodil Bengtsson och Inger Gavelin poängterar i boken "Familjer och missbruk" att "utgångspunkten i stöd till familjer med missbruk måste vara att alla föräldrar vill vara goda föräldrar, men att förutsättningarna skiftar".

Många föräldrar i familjer med missbruk är själva barn till missbrukare. De saknar därför modeller för ett fungerande föräldraskap och bär med sig svåra upplevelser från sin egen barndom.

Oftast tänker vi oss att en familj med missbruk är socialt utslagen. Denna sorts familjer är bara en bråkdel av alla familjer med missbruk. Den genomsnittlige alkoholisten är en man eller kvinna som har familj, arbete och ansvar. Missbruk finns i alla samhällsklasser och rent statistiskt finns barn till alkoholister i varje skolklass.

BARNEN BLIR ÖVERLEVARE

Claudia Black beskriver i boken "Det ska aldrig få hända mig" att barn i en missbruksfamilj utvecklar överlevnadsstrategier för att hantera sin situation.

Dessa sammanfattar hon i de tre outtalade reglerna: **inget prat, ingen tillit, inga känslor.**

Inget prat

Alkoholism handlar om förnekelse, och av detta följer att man inte talar med andra om vad som egentligen händer i familjen, eller hur man egentligen mår. Familjen hittar på förklaringar och ursäkter till alkoholistens beteende ("Pappa är trött"). Barnet känner att något är fel och att det inte mår bra, men säger oftast inget till någon - varken förälder, syskon, vänner eller andra vuxna.

Barn är lojala med sina föräldrar – så även barn till alkoholister. Lojaliteten bygger på den hemlighet som familjen delar (och förnekar). Att berätta något för en utomstående blir ett tecken på illojalitet mot familjen.

Barnets situation är ofta så förvirrande att det har svårt att sätta ord på den, och vet helt enkelt inte hur det ska berätta om den. Att hålla tyst om hemligheten gör att barnet känner sig oerhört ensamt, och bidrar till en känsla av hopplöshet.

Ingen tillit

Barn i en missbrukarfamilj lär sig tidigt att föräldrarna inte håller vad de har lovat. Tillvaron i familjen är oförutsägbar och barnet kan aldrig vara helt säker på att föräldrarna ska vara fysiskt och psykiskt tillgängliga, på grund av alkoholismen. När föräldrarnas intresse fokuseras på alkoholen eller alkoholisten, blir det inte mycket utrymme kvar till barnet som lär sig att dess känslor är mindre viktiga. Det är också svårt att som barn lita på en vuxen som gör det förvirrat, generat, förödmjucar, sviker eller utsätter det för fysisk fara.

Inga känslor

Barnet i en alkoholistfamilj lär sig att hålla tillbaka sina egna känslor. Att blotta sina känslor (oro, rädsla, förödmjukelse, skuld, ilska, ensamhet osv) innebär en stor risk som man inte vågar utsätta sig för.

Enligt Claudia Black har ett barn, som vuxit upp i en missbruksfamilj, redan i nioårsåldern lärt sig att förneka sina känslor och sinnen när det gäller vad som händer i familjen. Detta kan vara ett sätt att övertyga både sig själv och andra om att "min familj är lika bra som andras".

Om en utomstående uppmärksammat barnets situation krävs det mycket tålamod och mycket arbete innan barnet vågar släppa sin misstänksamhet och känna tillit till en annan person.

Trots att känslorna i alkoholistfamiljen är undanträngda, så finns ändå känslorna där – om än under ytan. Ett vanligt kännetecken för barn till missbrukare är att de har svårt för att "känna igen" känslor – de har helt enkelt inte fått synliggöra det de känner, eller har inte fått bekräftelse på att alla känslor är okej.

De känslor som är vanliga i den dysfunktionella familjen är rädsla, ilska, ledsnad, skam och skuld.

Roller för att överleva

Att utveckla överlevnadsstrategier är ett sätt för barnen att hantera sin situation, något som kan beskrivas som "roller". Det är viktigt att betona att även andra barn hittar roller i familjen, i skolan och bland kompisar. Men missbrukarbarn löper större risk än de flesta andra att "fastna" i sina beteenden, som kan få negativa följder om de inte får hjälp att hitta andra sätt att agera.

Det finns flera sätt att beskriva dessa roller på. Oavsett vilka är det viktigt att poängtera att detta enbart är ett sätt att försöka förstå och förklara hur barnen hanterar sin situation. Många barn - och vuxna barn - växlar mellan rollerna beroende på situation, eller byter roll exempelvis i tonåren.

Många barn till alkoholister blir medvetna om sitt beteende först i vuxen ålder.

Claudia Black beskriver de tre rollerna; *Den ansvarstagande* som strävar efter att skapa struktur och mönster i familjen, *Anpasslingen* som tar det som det kommer och *Den blidkande* som försöker avleda och trösta och få alla i familjen att må bättre. Gemensamt för dessa är att de ger ett "normalt" intryck och inte drar uppmärksamheten till sig. Men hon beskriver även en ytterligare roll; *Det utagerande* barnet som orsakar så mycket problem att det drar uppmärksamheten från förälderns alkoholproblem.

Ett annat sätt att beskriva överlevnadsstrategierna är den modell som används bland annat inom Minnesota-modellen (se nedan).

Det är viktigt att poängtera att det går att bryta rollerna och att barnen kan få hjälp att bli hela människor, bakom sin glada, bråkiga, duktiga eller tysta mask.

ÖVERLEVNADSSTRATEGIER:

Hjälten

Det duktiga barnet som ofta tar praktiskt och känslomässigt ansvar för föräldrarna och kanske även för småsyskonen. Att få bra betyg, ha kontroll, ordning och ta ansvar kan bli ett sätt att dölja för omgivningen att inte allt står rätt till hemma. Hjälten sätter andra behov framför sina egna och får ofta mycket låg självkänsla. Hjälten söker sig ofta som vuxen till en partner som hon kan fortsätta att hjälpa. Bär på en stor känsla av skuld för att inte kunna "rädda" familjen.

Rebellen

Det svarta fåret som ofta är bråkigt, har problem i skolan och får egna problem med droger och kriminalitet. Rebellen har svårt att hantera sin sorg, som istället kommer ut som ilska och destruktivitet. Rebellen är oftast den som omgivningen uppmärksammar. Men ofta fokuserar familjen och t ex skolan på

rebellens problem istället för att ta reda på orsaken till barnets beteende.

Clownen

Det roliga, spexiga, glada barnet som skämtar bort allt svårt och farligt. Humorn blir ett sätt att avleda uppmärksamheten från det som händer hemma, och en försvarsmekanism för att slippa känna de verkliga känslorna. Clownen riskerar att inte tas på allvar. Att vara glad på ytan men ledsen inuti ger en känsla av tomhet, som för många leder till ett eget missbruk av något slag (t ex droger, spel, sex).

Tapetblomman

Det tysta barnet som ingen märker, varken hemma eller i skolan. Att dra sig undan kan vara bästa sättet att se till att familjen inte får fler problem. Tapetblomman ställer inga krav, blir ofta ensam och riskerar att bli självdestruktiv eller utnyttjad av andra.

SJUKA I KROPP OCH SJÄL

Barn i missbruksfamiljer påverkas inte bara när det gäller känslorna - även kroppen kan visa symptom. I en undersökning från 50-talet jämförde Ingvar Nylander 200 barn till pappor som hade behandlats för allvarligt alkoholmissbruk, med så kallade "sociala tvillingar" i en kontrollgrupp. Barnen från missbruksfamiljer hade högre förekomst av bland annat huvudvärk, buksmärtor, trötthet, illamående, sömnstörningar, nedstämdhet, aggressivitet och kamratsvårigheter.

Även barn till kvinnliga missbrukare har varit föremål för studier. Lena Dahlgren och Per-Anders Rydellius kom fram till att barnen inte visade tecken på vanvård, utan deras svårigheter var främst av psykologisk/emotionell art.

I Folkhälsoinstitutets rapport "Att förebygga alkoholskador - Stödinsatser för riskgrupper" konstaterar forskaren Sven Andréasson att barn till missbrukande föräldrar är en grupp som själva riskerar att få ett eget missbruk. Han skriver att de viktigaste riskfaktorerna är genetisk ärftlighet i kombination med en uppväxtmiljö präglad av föräldramissbruk. Bristande stöd från hemmet ökar risken för tidig asocialitet, utslagning och missbruk.

Andréasson skriver vidare att det finns en stark genetisk komponent i alkoholberoende. Förekomst av nära anhöriga med alkoholberoende är en riskfaktor för alkoholproblem. En hög tolerans av alkohol - som ofta är en del av det genetiska arvet - utgör en riskfaktor för framtida alkoholproblem, eftersom människor som har hög tolerans av alkohol tenderar att dricka mer än andra. Med insikt om detta, förespråkar Andréasson förebyggande insatser riktade till barn i missbruksmiljöer.

En del barn tar skada av missbruket redan innan de hunnit bli födda. Om mamman dricker under graviditeten riskerar fostret att ta skada. Fetalt alkoholsyndrom (FAS) innebär en allvarlig form av tillväxthämning tillsammans med mental utvecklingsförsening och ibland olika missbildningar. I Sverige drabbas årligen 50-100 barn till storkonsumerande mödrar av FAS.

Missbruksmiljön medför många risker för ett barn. Studier visar att alkohol spelar en stor eller relativt stor roll vid sexualbrott och misshandel av barn. Kanske blir också barnet vittne till våld mellan föräldrarna.

En genomgång av tretton studier visade exempelvis att av polisan-

mälda sexualbrott mot barn hade 21 procent av de misstänkta alkoholproblem (Barn, föräldrar, alkohol, SOU 1994:29).

Särskilt svår barnmisshandel har också tillskrivits alkoholismiljön. En förklaring till detta kan vara att övergreppet ofta sker under berusning och att omdömet då är satt ur spel hos den vuxne.

Föräldern kan ha minnesluckor och kan hävda att barnet ljuger eller att övergreppet aldrig hänt, vilket kan bli ett psykologiskt trauma för barnet.

ATTITYDER FÖRSTÄRKER SKAMMEN

Det är inte alltid lätt att förstå vad som händer med en människa som har druckit alkohol. För ett barn är det ofta både förvirrande och skrämmande när mamma eller pappa blir förändrad och kanske pratar högt, skrattar, har sämre balans osv.

Barns attityder till olika företeelser omkring dem börjar redan vid tre-fyra års ålder och är till stor del färdiga redan när de är sju-åtta år.

Barnen har tagit till sig vår kulturs "dubbla" attityd till alkohol - "man ska inte dricka men man gör det ändå", "det är gott men farligt". Det är slutsatsen av en undersökning som Inger Nelson-Löfgren gjorde bland svenska sexåringar i början av 80-talet. "Vuxna dricker när det är fest... eller för att det ska bli det". Så uttrycker en sexåring hur han uppfattat att vuxna ser på alkohol. Barnen har också uppfattat att ämnet är tabu och ställer sällan frågor om alkohol. De har hört att alkohol är farligt - vad kommer då att hända om mamma och pappa kommer hem med klirrande kassar från Systembolaget? Kommer de att dö?

Naturligtvis har även barn som lever med missbruk många frågor om alkohol. Men eftersom de också uppfattat att ämnet är tabu, vågar de sällan föra fram sina undringar. Barnet får dessutom signaler från föräldrarna, eller rena uppmaningar, om att hålla tyst om familjehemligheten.

Barnen i alkoholistfamiljen påverkas av omvärldens föreställningar, fördomar och attityder till alkohol och missbruk. Dessa attityder kan förstärka känslan av bland annat skam.

Om vuxna i barnets omgivning säger eller signalerar att man inte bör prata om alkohol eller den som dricker för mycket, förstärker de budskapet att missbruket ska förnekas.

DE VUXNA BARNEN

Hur går det då när barnen växer upp? Utåt sett kan de vuxna barnen se ut att ha "klarat sig bra", trots sin uppväxt. Många har skaffat sig god utbildning, bra jobb, familj och har inte utvecklat ett eget alkoholberoende. För många vuxna barn till alkoholister finns dock problemen och minnesbilderna kvar hela livet. Erfarenheter från stödgrupper för dessa vuxna visar att känslorna av skam och skuld finns kvar. Även som vuxna förväntar de sig att bli svikna och besvikna.

Många vuxna barn till alkoholister lever i en ny familj med missbruk. Antingen har de utvecklat ett eget missbruk, eller så blir de partner till en missbrukare - trots att man lovat sig själv att aldrig bli som mamma eller pappa. Utvecklingen till medberoende etableras i barndomen och många hamnar i en kedja av relationsproblem. (Barn, föräldrar, alkohol, SOU 1994:29).

Per-Anders Rydelius gjorde 1981 en uppföljningsstudie av Ingvar Nylanders undersökning av barn till alkoholiserade pappor (se ovan). Hans slutsatser var bland annat att jämfört med kontrollgruppen, lider de vuxna barnen oftare av fysiska och psykiska besvär även senare i livet. Framförallt sönerna hade haft svåra sociala anpassningsproblem med eget alkohol- och narkotikamissbruk samt kriminalitet som följd.

4. HUR KAN VI HJÄLPA BARNEN?

VÅGA PRATA!

Det är viktigt att våga prata om både alkohol och missbruk med barn, rent allmänt. De barn som lever med missbruk hemma har ett extra stort behov av att få svar på sina frågor, och få uppleva att det är tillåtet att prata om det allra farligaste. Inom olika typer av gruppverksamhet för barn till missbrukare är just kunskap om missbruk och en tillåtande inställning till att prata – om det man känner, upplever och tycker - centrala inslag.

Rita Christensen påpekar i "Missbrukarnas barn" att barn till missbrukande föräldrar behöver få berätta om sina erfarenheter och upplevelser - hur beklämmande de än kan tyckas av den som lyssnar. Barnen behöver få uttrycka sina tankar och känslor inför det som sker, de behöver få hjälp med att formulera vad det är de upplever som problem. Barn har ofta egna förslag på lösningar, bara de får "tillåtelse" att tala om det farliga. En trygg vuxen kan bli ett stöd som hjälper barnet att genomföra sina egna förslag. Nedan ger vi några exempel på var och hur barnen kan få det stöd de behöver.

Om vuxna visar att det går att prata öppet om alkohol och/eller missbruk - i barngruppen på dagis, i klassen, i föreningen – kan det betyda att de barn som lever med missbruk får ett erkännande av hur de har det hemma, även om de aldrig berättar det för någon. De flesta barn till missbrukare håller tyst om sin hemlighet, och det kan vara svårt att veta hur man ska göra för att "hitta" dessa barn. Om man riktar kunskapen till hela barngruppen däremot så når man även de som döljer hur de har det.

Nedan följer några punkter med budskap som bör förmedlas till barn som lever i en familj med missbruk. Detta är även budskap som andra barn kan behöva ta till sig. Ju fler som har förståelse för hur det kan vara att leva med alkoholism, desto bättre är det.

STÖDGRUPPER

Det finns idag ett antal olika modeller för barn- och ungdomsgrupper

VAD ALLA BEHÖVER VETA**Det är inte ditt fel att din mamma eller pappa missbrukar**

Barn i missbrukarfamiljer bär på massor av skuldkänslor för det som händer i familjen. Att höra någon annan säga att det inte är deras fel, kan lätta på den tunga bördan.

Du är inte ensam om att ha en förälder som dricker

Barn till missbrukare tror att det bara är de i hela världen som har det så. Att veta att de inte är ensamma bekräftar att det inte är deras fel.

Det är tillåtet att prata om missbruket

Många får skuldkänslor bara av att prata och tror att de ska bli straffade för det. Om omgivningen tror på det de berättar, och också visar det, blir det lättare att prata om det.

Du kan inte bota din mamma eller pappa

Att erkänna sig maktlös inför missbruket är svårt för många. Barn från missbrukarhem måste få klart för sig att föräldrarnas missbruk aldrig kan kontrolleras av barnen.

Din mamma eller pappa kan bli bra igen

Det är viktigt att veta att det går att rehabiliteras från beroendet. Ett missbruk är möjligt att bryta om föräldern får rätt hjälp, från ett behandlingshem eller liknande. Många alkoholister blir nyktra alkoholister.

Du kan själv behöva hjälp

Barn i missbrukarfamiljer undertrycker ofta sina egna behov till förmån för den missbrukande förälderns. Det gör att det blir svårt att förstå att man själv kan behöva hjälp.

Du har rätt att må bra

Oavsett om den missbrukande föräldern har blivit rehabiliterad eller ej, kan ändå barnen få det bättre. Det kan vara skönt att veta att man har rätt att leva sitt eget liv.

*Hämtat från: Hjältar, clownar och tapetblommor –
att våga se barn i familjer med missbruk, Folkhälsoinstitutet*

för att stötta barn till missbrukare. Viss verksamhet sker i kommunal regi, annan av ideella föreningar eller andra. Några exempel är Alateen, Ersta Vändpunkten, Bona Via, Flaskposten, Linus, Rädda Barnen.

Gemensamt för dessa är att försöka vända hopplöshet till hopp, ge barnen "livskunskap", utveckling, självförtroende och självkänsla.

Stödgrupperna ser naturligtvis olika ut i landet, bland annat beroende på vilken modell man följer. Ett vanligt sätt att organisera verksamheten är att ha grupper indelade efter ålder, exempelvis barngrupper för 6-8-åringar och 9-12-åringar samt en tonårsgrupp.

Gruppen har en eller två vuxna gruppledare som följer ett program under en termin där man ses en gång i veckan. Programmen är pedagogiska och vill ge barnen ökad kunskap om alkohol, narkotika och kemiskt beroende, ökad kunskap om och förståelse för hur en anhörigs missbruk kan påverka en, ge ökad förståelse för de egna reaktioner, stärka självförtroende och förmåga att sätta personliga gränser. I Ersta Vändpunktens barnprogram finns exempelvis teman som "Känslor", "Det finns hopp" och "Risker och val". Rädda Barnens modell har träffar om "Privat område", "Fantasi och kreativitet", "Min vardag och mitt nätverk" och så vidare.

Träffarna i gruppen följer ofta ett visst mönster, där man exempelvis alltid börjar med en hälsningsrunda. Man använder lek och olika övningar, och den ofta obligatoriska fikarasten fyller en viktig funktion.

I gruppen får barnet möjlighet att spegla sina känslor med andra och upptäcka att man inte är ensam om att känna och uppleva det man gör. I gruppen får barnet även leka och kanske få en chans att vara det barn man är, till skillnad från det ansvar man tar på sig eller påtvingas hemma.

STÖD I SKOLAN

Barn tillbringar en stor del av sin tid i skolan. Det är viktigt att skolan därför blir en plats där man kan få stöd. Många skolor har infört system med kamratstödjare med speciellt utbildade unga vuxna som finns på plats för eleverna. Kamratstödjare i skolan kan bli personer som man anförtror sig till, exempelvis om mamma eller pappa dricker för mycket. Att ha någon som lyssnar och som kan "dela hemligheten" kan vara till stor hjälp.

I skolans värld finns det också andra vuxna som kan innebära en trygghet. Detta gäller exempelvis skolsköterskor, kuratorer och lärare men också de vuxna som man kanske inte först kommer att tänka på. Städerskan, skolvaktmästaren eller mattanten kan bli den som får ett förtroende från en elev som har det jobbigt hemma. Det är därför viktigt att hela personalgruppen inom barnomsorg och skola får kunskap om barn till missbrukare, och hur man kan vara ett stöd.

En kompis kan vara ett ovärderligt stöd för den som har det jobbigt hemma, och är kanske den första man berättar för om sin hemlighet. Som barn ska man dock aldrig behöva känna att man har ansvar för att problemen i kompisens familj ska lösas. Därför behöver alla barn veta vart de kan vända sig om de vill hjälpa en kompis, och de måste kunna få stöd av de vuxna i skolan.

ANDRA NÄTVERK

För ett barn som växer upp i en familj med missbruk saknas det ofta sunda och trygga vuxna. I stödgrupper för barn till missbrukare låter man ofta barnen själva fundera på sina nätverk och vilka de kan känna trygghet hos. Kanske är detta fritidsledaren på skolan, fotbollstränaren eller kompisens föräldrar.

Att någon lyssnar och bara finns där kan för många barn vara det som gör att man orkar med sin vardag.

BEHANDLING - FÖR HELA FAMILJEN

För många barn är det i samband med föräldrarnas missbruksbehandling som de kommer i kontakt med någon som ser att även de har behov av hjälp och stöd. Olika typer av anhörigverksamhet på behandlingshem, öppenvård och liknande är oerhört viktig. Här kan barnen få kunskap om missbruket och träffa andra i samma situation – och se att de inte är ensamma.

Att enbart hjälpa den som missbrukar att komma på rätt köl är sällan lösningen på den komplexa problembild som oftast hör samman med missbruket. Dessutom har de anhöriga, och då även barnen, rätt att få hjälp och stöd för egen del.

Det finns inga garantier för att "allt blir bra" om föräldern slutar dricka. Istället börjar ibland stora problem när föräldern måste stå till svars för allt som blivit fel. Förändringen av rollerna i familjen kan också bli komplicerad. Det barnet upplevt i form av brist på tillit

och trygghet är naturligtvis inte något som läks över en natt, bara för att föräldern blivit nykter. Med rätt stöd kan barnen stå bättre rustade för livet, oavsett hur föräldern mår.

INDIVIDUELL HJÄLP

Många barn kan behöva individuell hjälp i form av exempelvis enskilda samtal med en kurator eller psykolog. Tyvärr drar sig många barn för att söka sådan hjälp. Många kommuner har också begränsade resurser att erbjuda sådant stöd, och får exempelvis spara in på antalet timmar som skolkuratoren finns på plats i skolan.

ANONYMT STÖD

Ibland är det lättare att berätta om det jobbiga för någon som man inte känner. Får man vara anonym är det okej att dela den stora hemligheten. Ett exempel är BRIS (Barnens rätt i samhället) och deras jourtelefon "Barnens hjälptelefon" tar emot samtal från tusentals barn som mår dåligt. Ofta handlar det om situationen i hemmet, där missbruk kan vara en del. BRIS har även en hemsida där man kan ställa frågor till experter, hitta fakta och chatta med andra.

Jourhavande kompis och liknande hjälptelefoner kan vara en bra hjälp och kanske en början att söka fortsatt stöd. Som lärare, föreningsledare eller annan vuxen är det bra att kunna hänvisa till en telefonjour eller liknande, om man märker att ett barn far illa.

FÖRENINGSLIV

Att leva med missbruk innebär för många barn att de hela tiden främst ser till förälderns behov, och "glömmer bort" att göra saker som de själva tycker är roligt och mår bra av. Föreningsverksamhet kan bli ett andningshål för många barn. Att få några timmar i stallet med den älskade hästen, eller att få ge järnet på fotbollsträningen kan bli ett sätt att ge utlopp för en massa känslor, ha roligt med sina kompisar eller helt enkelt bara ägna sig åt sig själv en stund.

Föreningen kan också bli en plats där man får chans att engagera sig för något man tror på, utvecklas och växa som människa genom att vara tillsammans med andra och skapa sociala nätverk.

Föreningsliv och annan fritidsverksamhet som vänder sig till barn bör självklart vara helt fri från alkohol. För barn till missbrukare har

detta en extra dimension. Föreningsträffen kan bli en frizon där man slipper alkoholen ett tag. Att veta att de vuxna ledarna inte dricker alkohol på lägret kan ge barnet en möjlighet att känna trygghet, slippa känna oro och ta ansvar. Ledarna kan bli till sunda, vuxna förebilder som behövs i barnens liv. Att föreningen blir platsen där man, med ledarnas goda minne, gör sin alkoholdebut är inte acceptabelt.

Vi vet att barn till missbrukare finns "överallt". Även om vi inte vet exakt vilka barn det är, bör vi alltid utgå från att det i alla klasser och barngrupper finns barn med dessa erfarenheter. Vuxna som möter barn, professionellt eller ideellt, bör därför få grundläggande kunskap om barn till missbrukare och hur man kan hänvisa vidare när någon behöver mer stöd.

Att öka medvetenheten om dessa frågor innebär inte att alla föreningar behöver bedriva stödverksamhet specifikt för barn till missbrukare eller ha dessa barn som särskild målgrupp för sina aktiviteter. Däremot kan det exempelvis påverka hur vi som vuxna pratar om missbrukare, förbättra vuxnas förmåga att våga prata om alkohol med barn och väcka tankar kring hur den vanliga verksamheten kan bedrivas på bäst sätt för att alla barn ska känna trygghet och få möjlighet till utveckling.

ALKOHOLPOLITIK SOM STÖD

Omfattningen av alkoholskadorna i ett samhälle beror på hur mycket alkohol som dricks. En ökning av den genomsnittliga alkoholkonsumtionen ger en ökad konsumtion i alla grupper, vilket leder till att allt fler blir storkonsumenter och missbrukare. Detta innebär också fler barn som får en mamma eller pappa som dricker för mycket.

Om insatserna mot alkoholskadorna ska bli effektiva, kan de inte riktas enbart mot högkonsumenterna. Hela befolkningen och den totala konsumtionen av alkohol måste påverkas.

En restriktiv alkoholpolitik behövs för att hjälpa de barn som far illa av missbruk. Inga missbrukarbarn mår bättre av att det blir lättare för mamma att gå ner till Konsum på söndagskvällen och köpa en flaska vin till när de andra tagit slut, eller att det blir billigare för pappa att köpa vodka.

En politik som ska förebygga framtida alkoholberoende måste också erbjuda drogfria miljöer och aktiviteter för ungdomar och se till att det är svårt för ungdomar att få tag på alkohol.

5. JUNIS STÖD TILL DE GLÖMDA BARNEN

IOGT-NTOs Juniorförbund, JUNIS, är en av Sveriges största barn- och ungdomsorganisationer. Vi har 24 000 medlemmar i 400 föreningar. Medlemmarna är barn, ungdomar och ledare i alla åldrar. Den lokala verksamheten sker i juniorföreningarna och dit är alla barn välkomna. I vår verksamhet jobbar vi mycket med skapande som teater, show och cirkus. Vi ägnar oss även åt äventyrsaktiviteter och våra läger samlar barn och ungdomar från olika delar av landet. Vi låter barnen vara barn.

IOGT-NTOs Juniorförbund erbjuder miljöer som är fria från alkohol och andra droger. En sådan miljö kan i sig vara ett stöd och en trygghet för de barn som lever nära missbruk.

I JUNIS arbetsplan skriver vi: "Våra medlemmar ska ha kul, utveckla sin självkänsla, känna tillit till varandra och sina ledare och bli tagna på allvar." Med vetskapen om situationen för barn till missbrukare får detta mål en viktig innebörd.

Vi vet också att barn till alkoholister löper större risk att hamna i ett eget missbruk – därför blir det en viktig förebyggande insats att så länge som möjligt ge dessa barn en plats i en drogfri miljö, ge dem kunskap och självkänsla att kunna göra egna, medvetna val senare i livet.

På JUNIS hemsida www.junis.org finns frågesidan "Solsidan" där barn under 15 år kan få svar på sina funderingar om allt från mobbning till kroppen. Vuxna ansvarar för att svara på barnens frågor, och till exempel hänvisa vidare till någon som kan ge mer stöd. Ett av ämnena som dyker upp i barnens frågor är vad man ska göra om en förälder dricker för mycket.

ÖVRIGA IOGT-NTO-RÖRELSEN

IOGT-NTOs Juniorförbund är en del av "familjen" – IOGT-NTO-rörelsen. Övriga organisationer är IOGT-NTO, UNF (Ungdomens Nykterhetsförbund) och NSF (Nykterhetsrörelsens Scoutförbund). Rörelsen bildades i slutet av 1800-talet utifrån de sociala förhållandena i landet. Under alla år har det funnits medlemmar som är anhöriga

till missbrukare, eller som har lämnat ett eget missbruk. Många som har upplevt alkoholens baksidor har valt att jobba för att skapa alkoholfria miljöer.

Idag växer vuxenförbundet IOGT-NTO:s sociala arbete, som bland annat består av kamratstöd för före detta missbrukare och deras anhöriga. IOGT-NTO bedriver bland annat familjeklubbar, ferie- och familjeverksamhet samt driver Dagöholms behandlingscenter.

Sedan början av 1990-talet har Ungdomens Nykterhetsförbund uppmärksammat att många ungdomar, både i och utanför UNF, växer upp med missbruk. I UNF ska det vara okej att prata om det som är hemligt och man ska känna att det finns kompisar som förstår. UNF har gjort studiecirkelmateriel om kamratstöd och ordnar speciella kurser och resor för dem som vill lära sig mer om hur man är en bra kompis och hur det kan vara att leva med missbruk.

6. STÖDGRUPPENKÄTEN

METOD

I mars 2004 skickade IOGT-NTOs Juniorförbund, JUNIS, ut en enkät till socialcheferna i Sveriges 290 kommuner. Enkäten innehöll sju frågor. De kommuner som inte svarat inom den angivna tiden fick också en påminnelse innan vi började mata in uppgifterna.

Anledningen till att vi vände oss till alla kommuner istället för ett representativt urval av kommunerna var för att få fram underlag som vi kan använda i organisationens lokala kontakter med kommunerna.

Uppgifterna från enkäten kodades in i ett statistikprogram. För att få ett så jämförbart resultat som möjligt har vi i möjligaste mån försökt att hålla oss ifrån öppna frågeställningar. Vi valde dock att ha med en sådan fråga när det gäller om kommunen har andra insatser för den här gruppen. Här tyckte vi att det var svårt att på förhand konstruera alla typer av svar som skulle kunna komma fram.

Inför kommande kartläggningar kommer vi ha möjlighet att använda erfarenheterna av vad som görs i kommunerna för att skapa ett bra system för att kategorisera det kommunerna gör för den här gruppen.

RESULTAT

Det är en förhållandevis ljus bild kommunerna målar upp i enkäten. Samtidigt ska man komma i håg att målgruppen är stor och långt ifrån alla får hjälp.

Finns det särskilda stödgrupper för barn till missbrukare i din kommun?

Cirka 57 procent av de kommuner som svarat på enkäten uppger att de har särskilda stödgrupper för barn till missbrukare i kommunen. 43 procent svarar att de inte har grupper och bara en kommun vet inte.

Vid årsskiftet 1992/93 gjorde Socialstyrelsen en inventering av gruppverksamheten i landet. Under 1992 deltog cirka 140 barn i åldrarna 4-12/13 år i barngrupper. Resultatet av enkäten visar alltså på en betydande ökning av antalet kommuner med stödgrupper.

I vilken regi finns dessa stödgrupper?

I de kommuner där stödgrupper finns, sker verksamheten i 82 procent av fallen i kommunal regi. Kommunerna samarbetar ibland även med andra om verksamheten.

Enkäten innehöll ingen fråga om hur kommunerna finansierar sin verksamhet. Från en del av svaren går det dock att utläsa att regeringens satsning på barn till missbrukare, genom Länsstyrelserna, ligger bakom en del av kommunernas satsningar. På sikt blir det intressant att följa utvecklingen och se om den bibehålls när pengarna för den här satsningen försvinner.

Hur många nås av stödgrupper?

Med hjälp av uppgifterna som vi fått fram i den här undersökning kan vi göra en enkel uträkning om hur många barn som har tillgång till stödgrupper i sin kommun:

I Sverige finns 290 kommuner. Alla har inte svarat på vår enkät, men av de som svarade uppgav 57 procent att det fanns stödgrupper i deras kommun. Om denna procentsats är representativ för hela riket skulle alltså 165 kommuner ha stödgrupper.

Av de kommuner som svarat på vår enkät finns det i genomsnitt (median) 14 barn i stödgruppernas verksamhet i kommunen.

Det kan göra att det finns 412 stödgrupper med totalt 2310 barn i varierande åldrar över hela landet. Uträkningen ska naturligtvis tas med en stor nypa eftersom det finns många osäkerhetsfaktorer när de gäller vad de kommuner som inte svarat på enkäten gör.

Det vi dock med säkerhet vet är att i de kommuner som svarat så har det under förra året funnits 337 stödgrupper med totalt 1856 deltagare.

Vår enkät visar därmed att det hänt mycket sedan Socialstyrelsen gjorde sin sammanställning för mer än tio år sedan, men också att det är långt kvar tills alla barn får det stöd som de behöver.

Med dagens insatser nås bara ungefär en procent av målgruppen genom en stödgrupp.

Har ni andra insatser för den här gruppen?

Drygt hälften av kommunerna svarar att de har andra insatser för barn till missbrukare. Av dem som har stödgrupper är siffran något lägre. De kommuner som inte har stödgrupper har i högre grad angivit att de har andra insatser för dessa barn.

Tabell 1. Finns det stödgrupper för barn till missbrukare i din kommun?

JA, VI HAR STÖDGRUPP	
Stockholm	67%
Uppsala	66%
Södermanland	67%
Östergötland	83%
Jönköping	39%
Kronoberg	38%
Kalmar	50%
Gotland	100%
Blekinge	69%
Skåne	54%
Halland	100%
Västra Götaland	64%
Värmland	33%
Örebro	45%
Västmanland	50%
Dalarna	69%
Gävleborg	88%
Västernorrland	83%
Jämtland	75%
Västerbotten	15%
Norrbottn	25%
Riket	57%

Alla värden avser de kommuner som svarat på enkäten.
Totalt 253 stycken av 290. Svarsfrekvens 87%.

Vanliga exempel på vad kommunerna uppgivit är insatser enligt Socialtjänstlagen, individuellt/personligt stöd, familjestöd, familjebehandling, m.m. Exakt hur detta stöd ser ut är svårt att uttala sig om med hjälp av den här enkla kartläggningen. Det är till exempel relativt vanligt att kommunerna hänvisar till "åtgärder enligt Socialtjänstlagen", men det är inget entydigt begrepp och vad man i praktiken gör varierar därför starkt mellan olika kommuner och situationer.

De är också relativt vanligt att de kommuner som inte har stödgrupper svarar att man köper tjänster/platser i verksamhet i andra kommuner när det finns behov.

Hur kommer insatserna för denna grupp att se ut det kommande året?

Vi frågade kommunerna vad de tror om insatserna under det kommande året för den här gruppen.

Drygt hälften av kommunerna, 63 procent, uppger att de kommer att ha lika stora insatser för målgruppen även under kommande år. 36 procent räknar med att öka sina insatser.

Glädjande nog räknar ingen med att man kommer att minska sina insatser.

De kommuner som inte har några egna stödgrupper idag uppger i högre grad att de kommer öka sina insatser i jämförelse med de som har stödgrupper.

Tabell 2. I vilken regi finns stödgrupperna?

Kommunal	82,4%
Annan	7,7%
Kommunal + annan	9,9%

Tabell 3. Antal grupper och barn

	ANTAL GRUPPER I KOMMUNERNA	ANTAL BARN I KOMMUNERNA
Median	2,5	14,17
Medel	2,1	16,2

Tabell 4. Har ni andra insatser för barn till missbrukare i er kommun?

	ALLA	GRUPP	EJ GRUPP
Ja, vi har andra insatser	54,1%	48,5%	60,7%
Nej, vi har inte andra insatser	41,9%	44,9%	38,3%
Vet ej	4,0%	6,5%	0,9%

Tabell 5. Hur kommer insatserna för denna grupp (barn till missbrukare) att se ut det kommande året?

	ALLA	GRUPP	EJ GRUPP
"Vi kommer öka insatserna"	36,7%	35,3%	39,5%
"Vi kommer bibehålla insatserna"	63,3%	64,7%	60,5%
"Vi kommer minska insatserna"	0,0%	0,0%	0,0%

SLUTSATSER

Om vi jämför med Socialstyrelsens inventering av gruppverksamheten för barn till missbrukare från 1992/93 har antalet stödgrupper ökat rejält under dessa 12 år. Under 1992 deltog cirka 140 barn i åldrarna 4-12/13 år i barngrupper. Utifrån JUNIS enkät kan vi göra en grov uppskattning om att omkring 2300 barn i landet deltar i stödgrupper. Detta är ett positivt resultat.

Det är dock viktigt att denna trend håller i sig och inte bara är ett resultat av en tillfällig satsning. Med den alkoholpolitiska utveckling vi ser, kommer behovet av stödinsatser för barn till missbrukare att öka. Det krävs då politisk vilja och ekonomiska resurser för att bibehålla och utveckla denna verksamhet.

I många kommuner finns det osäkerhet kring verksamheten. Det kan upplevas svårt att "hitta barnen" och att få en kontinuitet i verksamheten. På vissa håll drabbas verksamheten av nedskärningar.

Kunskaps- och erfarenhetsutbyte mellan dem som bedriver stödgrupper bör finnas för att inspirera varandra och utveckla verksamheten.

Det är viktigt att de som jobbar med stödgrupperna känner stöd från politiker och inom myndigheter. För att "hitta barnen" krävs ofta goda kontakter mellan skola, barnomsorg och sociala myndigheter. Det bör ges möjlighet till mötesplatser för dem som möter barn i olika sammanhang, både professionellt och ideellt. En ökad kunskap om barn till missbrukare samt förståelse för hur man jobbar med exempelvis stödgrupper kan göra det enklare att våga ta kontakt med barnet och erbjuda stöd. Om det finns stödgrupper i kommunen bör vara känt hos professionella (exempelvis inom barnomsorg, skola, socialförvaltning), föreningsledare, föräldrar och barn. Deltagarnas anonymitet måste dock naturligtvis alltid bevaras.

Det finns all anledning att följa upp resultaten av denna enkät och att fortsätta värna om att resten av de 200 000 barnen som växer upp med missbruk får det stöd de har rätt till.

IOGT-NTOs Juniorförbund kräver:

- att alla skolor ska ha kamratstödande verksamhet
- att alla kommuner ska ha stödgrupper för barn till missbrukande föräldrar
- att de personer, till exempel skolsköterskor och liknande, som kommer i kontakt med barn till missbrukare ska utnyttja sin anmälningsplikt till kommunens sociala omsorg
- att det ska vara fortsatt dyrt att köpa alkohol och att det ska fortsätta säljas av Systembolaget
- att alla organisationer som får bidrag från samhället skall ha en verksamhet fri från alkohol. Inte bara de vanliga föreningsträffarna utan även konferenser, turneringar, fester och liknande
- att kommunerna ska se till att det finns alkoholfria nöjes- och fritidsaktiviteter för barn och ungdomar
- att den person eller de företag som själva tjänar pengar på alkohol inte ska få förtroendet att informera om alkohol i skolorna

7. LITTERATUR/KÄLLOR:

Familjer med missbruk,
Anna-Bodil Bengtsson,
Ingegerd Gavelin, Liber 1996

Vändpunkten - Att arbeta med barn till alkoholister,
Thomas Lindstein, Gothia 1995

De glömda barnen,
Margaret Cork, CAN 1984

Missbrukarnas barn,
Rita Christensen, Prisma 1993

Barnet i alkoholforskningen,
NAD-publikation nr 26

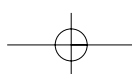
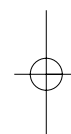
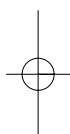
Barn Föräldrar Alkohol,
SOU 1994:29

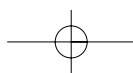
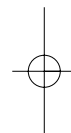
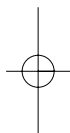
Det ska aldrig få hända mig,
Claudia Black, Natur och Kultur 1993

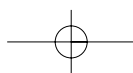
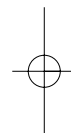
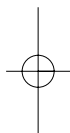
Barnet i alkoholistfamiljen.
Kerstin Hägertz, Rädda barnen 1992

Linus på g,
Noomi Tönnäng, Hela människan 1999

Uppdaterade tips på litteratur finns på
www.junis.org

I rapporten "Med rätt att vara barn" presenterar IOGT-NTOs Juniorförbund en genomgång av tillgången av stödgrupper för barn som växer upp med missbrukande föräldrar.

Den ger också en bild av de svårigheter som barn till missbrukare ställs inför. Den presenterar även olika strategier samhället kan använda för att förbättra deras livssituation.

ISBN 91-85357-00-6

